

چیرۆکنووسی منداڵان یه‌هانا شپیری... رۆزا شوان

خاتوو (یه‌هانا لویز هه‌یسەر) که به نازناوی ئه‌ده‌بی (یه‌هانا شپیری) یه‌وه چیرۆکه‌کانی نووسیون و ناوبانگی ده‌رکردوو، که چیرۆکنووسه‌کی سويسری و جیهانی ناسراوه له‌ بوا‌ری نووسینی چیرۆک به‌ منداڵان، به‌ ناوبانگترین چیرۆکیشی "هایدی" یه‌.

یه‌هانا شپیری له‌ (۱۲/ی / یه‌نی / ۱۸۲۷) له‌ ده‌بی (هه‌رتزل) سه‌ر به‌ کانتۆنی (زیوریخ) له‌ سويسرا له‌ دایک بووه‌. باوکی (یه‌هان یاکوب) پزیشک بوو، دایکیشی (میتا هه‌یه‌ر شفا‌یتسه‌ر) شاعیر بوو، که‌چی یه‌که‌که‌ له‌ قه‌شه‌کانیش بوو. یه‌هانا له‌ شه‌ش خوشک و برا، منداڵی چوارمه‌ی خه‌زانه‌که‌ی بوو.

یه‌هانا شپیری له‌ ده‌بی هه‌رتزل ده‌ستی به‌ خو‌ندن کرد. له‌ (زیوریخ) یه‌ش دره‌ژیه‌ی به‌ خو‌ندنی زمانه‌کان زیندوو‌کان دا. یه‌هانا زه‌ر حه‌زی له‌ خو‌ندنه‌وه‌ بوو، به‌ تایبه‌تیش په‌رتووکه‌کانی بیرمه‌ندی ئه‌مه‌انی (گه‌ته‌) ی ده‌خو‌نده‌وه‌، به‌ جوانیش پیا‌نی له‌ده‌دا. خه‌شی له‌ ره‌نمایه‌ ئایینه‌ی باو و چاوه‌له‌که‌رییه‌کانی ئه‌وه‌ سه‌رده‌مه‌ دامایه‌، که‌ دایکی ته‌قه‌ین ئاسایی فه‌ری کردبوون.

یه‌هانا په‌شووی هاوینه‌انی به‌ زه‌ری له‌ ناوچه‌ی (گنیس) و (ماینفه‌لد) ی سه‌ر به‌ کانتۆنی (گراوبه‌ندن) به‌سه‌ر ده‌برد. دوو ناوچه‌ی شاخاوی و کو‌ستانی زه‌ر جوان و قه‌شه‌نگن. له‌ دوا‌ییدا ئه‌مه‌ ناوچانه‌ بوونه‌ گه‌هه‌ پانی رووداو‌ه‌کانی چیرۆکی هایدی.

یه‌هانا له‌ سه‌ای (۱۸۵۲) دا، له‌گه‌هه‌ پاره‌زه‌ر (یه‌هان بیرنه‌اد شپیری) دا هاوسه‌رگیریان کرد. که‌هه‌کیان بوو، له‌ سه‌ای (۱۸۸۴) دا، کو‌هه‌که‌یان که‌چی دوا‌یی کرد.

یه‌هانا شپیری له‌ دوا‌ی مردنی کو‌هه‌که‌ی ده‌ستی به‌ نووسین و دانان و کاری خه‌رخوازی کرد. له‌ سه‌ره‌تا‌دا که‌مه‌هه‌که‌ کورته‌ چیرۆکی به‌ منداڵان نووسی. یه‌هانا سه‌رجه‌م (۵۰) په‌رتووکی نووسی و به‌ه‌اوی کرده‌وه‌. چیرۆکه‌ به‌ناوبه‌نگه‌که‌ی هایدی یه‌که‌که‌ له‌وه‌ په‌نجا په‌رتووکه‌ چا‌پکراوانه‌ی.

یه‌که‌مین کاری ئه‌ده‌بی یه‌هانا شپیری، چیرۆکه‌که‌ له‌ژبه‌ ناوی (گه‌هه‌یه‌که‌ له‌سه‌ر گه‌هه‌ی فره‌نی)، به‌هه‌ام چیرۆکی (هایدی) که‌ له‌ سه‌ای (۱۸۸۰) دا، له‌ ماوه‌ی مانگه‌که‌دا نووسی و له‌ دوو به‌رگدا به‌ه‌اوی کرده‌وه‌ به‌ناوبانگترین چیرۆکه‌ته‌ی. ئه‌مه‌ چیرۆکه‌ ده‌رباره‌ی ژیا‌نی که‌چه‌یه‌که‌ی به‌

دایک و بـ باوکـ، کـ لـ چای (ئـلـپ) ی سویسری لـگـ باپیری دا دـژیان. چیرـکی هایدی پـگـیـکی زـر بـرزی لـ ئـدـبی سویسری دا هـیـ، تا ئـو رادـیـی کـ بـتـ پـناسـی ئـدـبی سویسری، زیاتر لـ هـموو کارـکی تری ئـدـبی بـتـ وـردی سـر زمانـی سویسریـکان؛ بوو بـ بشـکی رـسـنـش لـ کولتووری سویسرا و شانازی پـوـدـکن. یـهـا نا بـ زمانـی ئـمانـی هایدی و چیرـکـکانـی تری نووسیوون.

چیرـکی هایدی بـ زیاتر لـ (۵۰) زمانـی جیهانی وـریان گـاـوـ. زیاتریش لـ (۵۰) ملیـن دانـی لـ جیهاندا لـفرـشراوـ. ئـوـی کـ ناوبانگ و نـمریـکی زیاتری بـ هایدی بـخشی، ئـوـی کـ ئـم چیرـکـ کراوـ بـ (فیلمـی کارتنـی ئـنیمـیشن) و، بـ چـند فیلمـکی سینـمایـی و زنجیرـ کارتنـی تـلـفزیـنی لـ ئـمریکا و لـ ئـمانـیا.

لـ ساـی (۱۹۷۴) دا، کـمپانیـی فیلمسازـی یابانی (زیـ ئیزـ) لـ دـرهـنـانی، دـرهـنـری بـناوبانگی یابانی (ئیزاو تاکاها تا) چیرـکی هایدی لـ (۵۲) ئـقـدا، بـ فیلمـی کارتنـی ئـنیمـیشن دـرهـنـراوـ. ئـم فیلمـ کارتنـییـش بـ زـربـی زمانـی جیهان دـبلاج کراوـ و لـسـر پـردـی تـلـفزیـنـکانـی زـربـی وـاتـانی جیهاندا پـشانـدـدرت. بـشی هـر زـری منداـنی جیهان هـگری ئـم فیلمـ بوونـ و تا ئـمـشـخشی و چـژی لـوـردـگرن. هـر بـ هـی ئـم فیلمـ کارتنـوـ، ساـانـ بـ هـزاران گـشتیاری یابانی بـ گـشت و گوزـر دـچن بـ سویسرا، بـ ئـوـی ئـو شوـنـ راستیـ ئـفسووناویانـ ببینـ کـ رووداوـکانـی (هایدی) یان لـ رووداون و تـمارکراون، سـردانی ئـو ماـشـدـکن، کـ هایدی و باپیری و پیتـر لـی ژیاون، کـ لـ ئـستادا (هایدی لاند) و ئـو خانووـی کـ هایدی لـی ژیاوـ، کراوـ بـ مـزـخانـیـکی قنج و قـشـنگ، پـیکـری هایدی و پیتـری تـیدا دـنراون. ساـانـ زیاتر لـ سـد هـزار گـشتیار سـردانی ئـم ناوچـ شاخاویـ دـفـنـ و (هایدی لاند) دـکن کـ لـسـر نیوـیان لـ ئاسیاوـ دـن.

لـ ساـی (۱۹۳۷) دا، چیرـکی هایدی لـ ئـمریکادا، کرا بـ فیلمـکی سینـمایـی، کـ ئـستـر سینـمایـی بـ ناوبانگی ئـمریکی خاتوو (شرلی تمبل) کـ تـمـنی نـ ساـان بوو، رـی (هایدی) ی لـ فیلمـکـدا دـنوانـد. لـ ساـی (۱۹۹۲) دا، لـ بـرهـمـهـنـانی کـمپانیـی (واـت دیزنی) لـ ئـمریکا، هایدی کرا بـ زنجیرـ کارتنـی تـلـفزیـنی.

لـ ساـی (۱۹۵۲) دا یـکـمین فیلمـی سویسری دـربارـی هایدی دـرهـنـرا و نمایش کرا.

دواترین فیلمی هایدی فیلم کی سینما می سویسریه هر به ناوی (هایدی) یوه، که له رڼو و سا می (۱۰/۱۰۰/۱۰۰۰/۱۰۰۰) دا به ره هم هـنـراوـه. ئم فیلم له دهره نانی، دهره ندری سویسری (ئالان گسپـنـر) ، خونچه گو (ئانک ستیفن) ی نه سا مان رڼی هایدی دبین، که له نهوان (۵۰۰) کچ له ی سویسری هاوتمـند دا که خـیان به ئم رڼو کاندید کردبوو، ئانک ستیفن هـبـڙـرا، رڼـگـ رووخوشی و لهوبـخـند یی و ساکاری له هـکار کانی هـبـڙـاردنی بن به ئم رڼو. ئستـری سینما می سویسریش (برنه گانز) رڼی باپیری هایدی دبینت، (ئیزابیلـ ئوتمان) ی دوانز سا مانیش رڼی (کلارا) دبینت. فیلم کـش به دیالیکتیکي سویسری ئلمانـی دهرهـنـراوـه. دیمـنـکـانی فیلم کـش له چیا سـرکـش و قـشـنگـکـانی (گراوبـندن) گیراون که ناوچه یـکی زـر جوان و دـفـنـه. تا ئستا له سینما کانی بهـشـکی زـری و هـاتـان دا ئم فیلم نمایشکرا.

شایـنی باسـیش هـموو پـرتووک و نووسینـکـانی یـهـانا شپیری رخنـهـمـزن، رخنـه له بارودـخی ژیانی نالهـبار و هـژاری و نهـلواندنـوی منداـنی به دایک و به باوکی ئو و سـردـمـی سویسرا دگرن، به تایبـتـیش له سـر تـای سـردـمی پیشـسازی و سـرمایـداری دا له سـددی نهـزد مـدا. زـری چیرـکـکـانی نیشی دـربارـی چارـنووسی منداـنی بهـنـوا و کوـر و وریـکـانی ژنـانی گـجن. که دووچاری ناخـشی و گرانی و تـگـژـکـانی ژیان ببوون. چارـسـری ئم با به تـش تـها و کو با به تـکی ئـد بی سـیر ناکرا، بهـکو و کو با به تـکی بنـدـتی له بیری کـمـایـتی سـشالیست دا سـیر دـکرا.

چیرکی هایدی

زـر به کورت چیرـکی (هایدی) به بیری خـنـرانی نازیمـانی دهرهـنـنـو، که چیرـکنووسی به ناوبانگی منداـن (یـهـانا شپیری) دایهـنـاو و له سا می (۱۸۸۰) دا نووسیوـتی و له دوو بهـرگدا چاپی کردوو و بهـاوی کرد تـو.

هایدی ناوی ئو و کچـ بچـکـ له به دایک و باوکی کـی پـاـوانی ئم چیرـکـی. هایدی کچـ له یـکی رووخـش و لهـوـبـخـند و خـشـویستـکر بوو، چالاک و بزـو بوو.

تـمـنی هایدی یـک سا مان بوو، که دایکی و باوکی کـچی دوا یان کرد. پوور کـی ئـرکی بهـخـوکردن و پـروـردـنـی گـرتـه ئـستـی. که تـمـنی بوو به پـنج سا مان، پووری به هـی هـژاری و نهـبوونی و سـرقاـبوونی به کار و. ناچار بوو که هایدی بنـر به لای باپیری، که به (گـورـی چیا) ناویان دـبرد. له خانوویـکی دوور له

دښه کډيان له دامښي چيکاني (نډلپ) دژيا. باپيري پياوځي توندو فتارو و ټټو و نام و گڼو گير و کم ټکټک بوو. حڅي به ژياني سروشتي نه و ناوچي دکرد، کم پټ له ديمښي جوان و نه فسوناو، له چيمښي سروشتي، له سوزگي ناسک و گڼو، کڼو و اوږدو زړو خشي هډي، پټ له دار و دډو و له وڼو گاي سروشتي. باپيري هايدي خاوښي مځگه لک بزن و مټ و کار و برخ بوو، هکاري بڼو ژياني بوون.

هايدي گڼو ښت لاي باپيري، سراسمي ديمښي جوان کاني ناوچي بوو. به زردو خڼو ناسک و شيرين کاني، به قسم قوت و خشي کاني تواني زردو خڼو بخاتو ستر له و کاني بوو به باپيري يکي رووخو ش و له و بڼو خڼو، رڼ له دواي باپيري، به ټواوي گڼو و رڼو نرمتري دبوو. هايدي له ماو يکي کمدا به قسم خشي کاني لاي هډو موو خشي کاني ناوچي کڼو شيرين و خشي ويست بوو. باپيري وکو منداڼي تري دښه کڼو هايدي نه نارد به قوتابخانه. به کو له گڼو (پيتري) ي شوانو بچک له دا، به له و ډاندي بزن و مټ و کار و برخ کاني دښي نارد. هايدي و پيتري بوون به خوشک و برا و پکڼو و ټاڼو کانيان دډو و ډاندي، به ياري و پکڼو نين و خشي رڼو گاريان به سردو برد.

دواي ټپو بووني سا سا پوور کڼي هات به لاي، زړ له و دگران بوو کم باپيري هايدي نه نارد بوو به قوتابخانه. هايدي برد به ماو کڼي دډو مڼد له شاري (فرانکفرت) ي نه مانې، تا له و دا ببيت به هاوي و به يارم تيدري کچي تا قان کڼيان (کلارا) کم تووشي ئيفليجي پښه کاني ببوو. (کلارا) ي ټمڼ دوانو ساڼان کم دا يکي کم چي دوايي کرد بوو، له ستر کورسيي کي پکڼو داردا داد نرا و پالدي نرا. کلارا کچي له يکي سپلکي جوان و قزړو و رووخو ش بوو. خاتو (رڼينما يري) کم هډو موو کاروبار کي نه و ماو ډو ډو ډو برد و قسمي دډو يي، پي خشي نه بوو کم کچي لاد يکي وکو هايدي ټمڼ هډت ساڼان ببيت به هاوي و به يارم تيدري کلارا و له و ماو دا بمڼد ټو. به يي به شوواري کي رڼو و توند له گڼو ډا هډس و کڼو تي دکرد. پوور کڼي به به رازي بووني رڼينما يري، هايدي له و ماو دا به جهښت و خشي گڼو ايوو به سويسرا.

هايدي و کلارا بوون به دوو هاو ډو ډو خشي ويست. نه نکي کلارا هايدي خشي ويست و فري خوښندنو و نوو سيني کرد. باو کي کلارا پياوځي دډو مڼدي هډميش سرقاي ئيش بوو، کلاراي زړو خشي ويست، به م کم دډو رڼي لاواندنو و به هډد کڼو.

دواي ماو يک هايدي به هډي رڼو فتاري توند و رڼي رڼينما يري و به نازيډو، سڼي گڼو ډاندي به نيشتماني خي و به لاي باپيري کرد.

بـ یاری گـانـانـوی دا . باوکی کلارا لـگـانـیدا هات و گـیـانـدیـو بـ لای باپیرـی، باپیرـی و پیتـر و خـکی دـیـکـش بـ گـانـانـوی هایدی دـخـشـوون . هایدی بـ نیشتمانـکی و بـ باپیرـی شاد بـو .

کلارا زـر بیری هایدی دـکرد، چـند نامـیـکی بـ نارد کـ زـر حـزـدکـات بـت بـ لای و میوانداریان بکات، بـام پزیشکی تایبـتی کلارا لـ بـر سـختی ناوچـ شاخووییـکـ رـی پـنـدا بچـت، هـرچـنیـبـت پزیشکـکـشیان قایلکرد کـ بچـت . کلارا و خاتوو رـتینمایـر چون بـ مای باپیرـی هایدی . هایدی و باپیرـی زـر بـ گـرمی پـشـوازیان لـکردن .

رـتینمایـر دواي چـند رـژـک گـانـایـو، بـام کلارا نـگـانـایـو، زـر سـراسـمی جوانی و ئـفسووناوی و ژیانی ساکار و سروشتی ناوچـکـ بوو . هایدی و باپیرـی زـر هانی کلارایان دا، کـ راهـنـان بکات و هـوی هـسان و رـیشتن بـ پـیـکانی بدات، کلارا بـ قسـیانی کرد، دواي راهـنـان و هـوانـدانـکی زـر، کلارا کـوتـ سـر پـیـکانی و توانی بـوات، تا بـ تـواوی چاک بـو . کـ باوکی و نـکی هاتن بـ لای، کلارا بـ راکردن بـ پیریانـو چوو . باوکی و نـکی بـ چاکبـونـوی کلارا زـر گـشانـو، زـریش سـراسـم و دـخـشـوون بوون . لـ دواي چـند رـژـک لـ میوانداری، زـر سوپاسی هایدی و باپیرـی و پیتـریشیان کرد . ئینجا کلارا و باوکی و نـکی پـکـو مـئاوایان لـکردن و گـانـانـو بـ شاری فرانکفـرت .

ئـمـیـ چیرـکی هایدی بـ کورتی و بـ سـرپـی . بـجگـ لـو کاراکتـرانـی کـ ناویانمان برد، چـند کاراکتـرـکی لاوـکی کـش کـم یا زـر لـم چیرـکـدا رـیان هـیـ، وـکو :

(پووری هایدی، نـکی کلارا، نـکی پیتـر، خزمـتکاری خـزانـکـی کلارا، سـگـکـ گـورـکـی باپیرـی هایدی، ئاژـکانی باپیرـی هایدی، چـند کاراکتـرـکی تریش)

هایدی چیرـکی ئـو خونچـگـو بـ دایک و باوکـیـ، کـ چارـنووس خستیـ باوـشی دـقـترین و وشکترین پیاو و ژنـو، کـ لـ باپیرـی و رـتینمایـردا بـرجـستـبـوون . بـام هایدی دـپاک و رووـش و بزیه، هایدی هـردـم لـوبـخـند و پـکـنـین، بـ کردارـ سروشتیـ سـیر و ساویلکـیـکانی، بـ زـردـخـن و پـکـنـین شیرینـکانی، بـ قسـ خـشـکانی کـ گوزارشتیان لـ پاکي و بـ تاوانی و خـشـویستی ناخی دـروونیان دـکرد، توانی بـستـکی رقی و وشکی و بـ سـزی بتوـنـتـو و زـردـخـن بختـ سـر لـوکانی باپیرـی و بـ تـواوی بیگـ و بیکات بـ مرـقـکی کـمـایـتی ئاسایی و دلـقان و

نرمه وو. توانی رق و وشکی بگی ی ب خشی ویسی و مرقدستی.

ئو پند و وان یی ک ل چیرکی هایدی دان، ئوو ی ک پویست ب چاوکی رز وو، ب دکی نیانی پ ل سز و خشی ویستی و میهر بانیی وو، مندا کانمان بلاو نین و پ رو رد یان بکین. پ رو ردی کردنی مندا ان شارزایی و شوازکی تایب تی د و ت، تا مندا ان ل رووی ه ش و ئ ند ش و د روونی وو، ب دروستی و ئاسایی و ئاسوودیی پ بگن و ر فتار س ر ک و توو بن، ل قوناغی هرز کاری و لایواندا ر نگبد ن وو.

ز ربی ئو مندا ان ی، ک ل ن و خزان و ژینگ یی کی رق و د ق و توند و تیژ و ه ست وشک و ب ب ز ییدا ژیاون و د ژین، ئو مندا ان ژیا نیان پ ل ناخشی و ل ن خشی و ل گری د روونی، ر فتار نادرست و چ و تن، ب کو ز ر جار ئو ژیا ن س خت و ئو پ رو رد س ق ت، د بند ه کارکی س ر کی ب ب یاری خ کوژی، ب ل ر د ر چوون و ئ نجامدانی ک تن و تاوانی ج راوج ر.

خاتوو یهانا شپیری ل (۷/ ی نی/ ۱۹۰۱) دا، ل زیوریخ ک چی دواپی کرد، ل گستانی زیلفیلت دا ن ژراو. ب مام میرات کی ن مر (هایدی) ی ب مندا ان ب ج ه شت.

هایدی ب ت ک سای تی کی ه ما ب سویسرا. ل س ای (۲۰۰۱) ب ب نی س د سا ی ک چی دواپی نووس ری ب ناوبانگ (یهانا شپیری) و کو رزل نان و پاداشت ک ب ئ و خزم ت ب رز و گ ور یی ک پ شکشی ب نیشتمان ک ی و ب مندا انی جیهان کرد، سویسرا پار یی کی د رکرد ک و نی (یهانا شپیری) ی ل س ر داناو.

پ یک ر کی ز یی شایست شان ل (هایدی لاند) ب یهانا شپیری دروست کردوو، چ ندین شو نی ر شنبیری و قوتابخانه و ک گاش ل سویسرا دا، ب ناوی یهانا شپیری و هایدی ی و ناونراون. (هایدی لاند) ه میش س وز و جوان، گرنترین گشتگای سویسرای، ک سا ان ب ه زاران گشتیار ل ه مو و اتانی جیهان و رووی ل د ک ن. سویسرا سا ان ب م ه ی و پار یی کی باش د ک و ت. ئو ی ب ج ت ب سویسرا و ن ج ت ب (هایدی لاند) و ک ئ و و ای ک سویسرای ن بینیت.

رزا شوان

ن رویج: (۳/ سپت م بر/ ۲۰۱۷)